Literatura – element esenţial în păstrarea identităţii românilor din Ungaria

Florin Cioban[*]

Keywords: *textbooks*; *elementary*; *high-school*; *literature*; *identity*

Specificitatea manualelor destinate claselor a V-a şi a VI-a o constituie lecţiile de *conversaţie*, care precedă textul literar al fiecărei unităţi, fiind un auxiliar în vederea înţelegerii şi interpretării acestuia. Acestea cuprind texte nonliterare, iar prin conţinutul lor pun elevii în situaţii concrete, posibile, întâlnite în viaţa de zi cu zi. Obiectivul principal al acestor lecţii practice îl constituie dezvoltarea personalităţii, oferind oportunitatea de a exprima opinia despre diverse aspecte ale realităţii surprinse în fiecare dintre textele gândite şi concepute pentru vârsta şi puterea de înţelegere. Exerciţiile şi temele ataşate la fiecare lecţie contribuie la dezvoltarea vocabularului activ al elevilor, lecţiile punând accent pe conversaţie şi comunicarea orală. Aceste lecţii au avantajul că deschid orizontul de cunoaştere spre transdisciplinaritate şi ajută la formarea deprinderilor practice, atât de solicitate şcolii zilelor noastre.

Textele literare selectate pentru studiu şi interpretare au fost preluate din literatura română clasică şi contemporană, din literatura românilor din Ungaria şi din literatura universală. În selectarea textelor literare s-a ţinut cont de interesele şi preocupările actuale ale elevilor, de specificul vârstei şi de universul lor atât de ingenuu dar şi provocator. Rolul acestor texte este de a dezvolta latura afectiv-emoţională, morală şi estetică, cu accent pe legătura permanentă dintre realitate şi ficţiune, dintre literatură şi celelalte arte: desen, muzică, dans, artă fotografică, cinematografie, teatru. Şi la acest domeniu, exerciţiile şi temele aferente dau libertatea elevilor pentru a-şi exprima opinia, de a comunica oral sau în scris corect şi contemporan în limba română.

Manualele, în general, au fost concepute în aşa fel, încât fiecare dintre elevi să simtă că, la sfârşitul fiecărui an şcolar, stăpâneşte tot mai multe cunoştinţe de limbă, literatură, cultură şi civilizaţie românească.

Manualele pentru clasele a VII-a şi a VIII-a se vreau mereu deschise de elevi şi nu numai de ei, dornici să descopere aspecte esenţiale ale limbii şi literaturii române. În cadrul cunoştinţelor de limbă se continuă acumulările legate de părţile de vorbire, în completarea sau în continuarea cunoştinţelor din clasele anterioare. De asemenea, cunoştinţe noi şi esenţiale se au în vedere pentru

[*] Universitatea ELTE din Budapesta, Ungaria / Universitatea din Oradea, România.

BDD-V4922 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:58:12 UTC)

comunicarea scrisă şi orală a elevilor, ajunşi acum la vârsta la care atenţia lor pentru exprimare şi efectele acesteia trebuie transformate într-o constanţă. Nu în ultimul rând se au în vedere, cu fiecare ocazie potrivită, consolidarea deprinderilor de scriere corectă. Temele abordate au un fir roşu ce poate fi urmărit în legătură cu vârsta aventurilor şi viselor, vârsta descoperirii lumii şi a şcolii.

Copilăria este o perioadă de care elevii trebuie să se fi bucurat din plin şi, în prag de despărţire de ea, poate fi evocată cu nostalgia aventurilor mult dorite, cu amintirile plăcute sau mai puţin plăcute din şcoală, dar şi cu speranţele legate de viitoarele meserii, ocupaţii sau profesii. Textele de literatură selectate sunt un prilej de lectură fascinantă a unor întâmplări sau situaţii aflate aproape de realitatea proprie a fiecărui elev. Un prim aspect avut în vedere în urma lecturii este cel de îmbogăţire a vocabularului; după acest prim contact cu textul, libertatea abordării, receptării şi valorificării lui poate lăsa fiecărui elev ocazia de a şi-l însuşi în manieră proprie, a-l transforma într-un „bun propriu" pe care îl pot folosi fie ca invitaţie la lectura integrală, fie ca pildă de viaţă, fie ca model de organizare a ideilor sau sentimentelor (Cioban 2014: 6). De la literatura clasică până la nume din contemporaneitate, scriitorii selectaţi pot să ofere elevilor şi o frumoasă panoramă a lumii literelor. Există o serie reprezentativă de scriitori ai literaturii române: Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, Sadoveanu, Arghezi, Blaga, şi mulţi alţii – scriitori care sunt prezenţi în interesul de lectură al tuturor vârstelor cu nenumărate titluri şi cu la fel de nenumărate posibilităţi de receptare. Cu un specific aparte sunt textele adresate exclusiv copiilor, texte ale căror autori sunt deja cunoscuţi de elevi şi, de fiecare dată, receptaţi cu plăcere: Delavrancea, Sântimbreanu, Sivetidis, Topârceanu, Otilia Cazimir etc. Nu în ultimul rând, din literatura română şi universală sunt cuprinşi în manual autori contemporani, de descoperit atât de către profesori, cât şi de către elevi: Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Cătălin Dorian Florescu. Pentru a se încadra în specificul particular al şcolii româneşti din Ungaria, manualul aduce în atenţia elevilor şi autori din literatura maghiară (Moricz Zsigmond sau Arany Janos) sau literatura românilor din Ungaria (Vasile Gurzău sau Ana Varga). Poate nu întâmplător această serie fabuloasă de nume se deschide şi, într-un fel circular, se încheie cu Mihai Eminescu. Se vrea acesta un îndemn al autorului de a aşeza întregul parcurs de lectură sub semnul marii literaturi, al visului şi al eternei fascinaţii a copilăriei, al moralei şi al aspiraţiei spre stele.

Manualele sunt însoţite la fiecare clasă de *Caietul elevului*, un caiet de lucrări care vizează latura exprimării în scris. Exerciţiile şi temele sunt concepute pe baza textelor din manual şi îi ajută pe elevi să rezolve în mod intuitiv şi atractiv temele de clasă şi temele suplimentare. De asemenea, s-au pus la dispoziţia cadrelor didactice care vor utiliza aceste manuale şi câte un *CD cu teste de evaluare a cunoştinţelor* la fiecare clasă şi un *Ghid metodic pentru predarea limbii şi literaturii române* la clasele V–VIII. De reţinut este şi *Culegerea de texte*

BDD-V4922 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:58:12 UTC)

literare destinate acestor elevi, care îi poate însoți ca un îndreptar de lectură pe parcursul acestor patru ani și se poate transforma prin atractivitatea ei într-o invitație constantă la lectură. Organizate tematic și foarte variate atât ca titluri, cât și ca autori, capitolele acestei culegeri sunt relevante pentru cuprinderea și adresabilitatea ei: *Familia. Amintiri din copilărie*; *Școala și prietenia*; *Joc și joacă. Iubirea și adolescența*; *Călătoria. Lumea cărților*; *Lumea necuvântătoarelor*; *Comuniunea dintre om și natură*; *Mit, basme, colinde*; *Virtuți și slăbiciuni omenești*; *Pilde biblice*; *Viață și moarte. Timp și destin* (Cioban 2015: 11).

Alcătuirea manualelor pentru clasele IX–XII a avut în vedere câteva criterii: accesibilitate, atractivitate și valoare. Deși majoritatea textelor literare selectate aparțin autorilor canonici, din dorința de a îndeplini și un al patrulea criteriu – varietatea, s-a apelat uneori și la texte mai puțin cunoscute ale acestora și la texte ale altor autori, cu ajutorul cărora se pot exersa în mod adecvat anumite competențe. Cum paradigma studierii limbii și mai ales a literaturii române în școală este una variată, manualele propun, conform *Programei*, o abordare istorică a literaturii române. Această abordare este însă anticipată de un capitol care se dorește a fi o introducere în aspectele generale ale artei cuvântului, teoriei literare și a genurilor domeniului și se finalizează cu o necesară sinteză a noțiunilor de stilistică și teoria literaturii studiate pe parcursul anilor de liceu. De asemenea, tot ca un preambul al periplului istoric, începuturile literaturii sunt ilustrate în două capitole tematice care urmăresc Biblia și literatura populară. După aceea, capitolele următoare surprind perioade literare distincte și specifice, ilustrate prin scriitori reprezentativi.

În primul manual, destinat claselor IX–XI, fiecare capitol este realizat conform unui algoritm în care sunt incluse următoarele etape: *Pentru început* – clarificări necesare pentru introducerea în perioada sau autorul discutat; *Înainte de text* – unde se urmărește o anticipare și o apropiere de atmosfera și de particularitățile creației care urmează a fi receptată; *Textul* – reprodus în totalitate sau, cel mai adesea, fragmentar; *Explorarea textului* – în care se dau explicațiile necesare pentru înțelegerea acestuia și se formulează cerințe vizând competențele de receptare și de interpretare a textului; *Aplicații* – ce pot fi efectuate atât în clasă, cât și acasă; *Evaluarea* – în care se propun, de regulă, câte 5 aplicații care să permită, deopotrivă elevului și profesorului, verificarea progresului școlar dar și perspectivele de deschideri spre noi orizonturi, oferite de fiecare capitol în parte. În cazul scriitorilor abordați în capitole disctincte, *Viața și opera* acestora este prezentată amplu oferind cititorilor o imagine a felului în care laboratorul de creație a funcționat în cazul fiecăruia. *Dicționarul cultural*, *Textul auxiliar* și *Vocabularul* (doar în cazul acelor texte care nu sunt tratate în *Antologie)* – vin să aducă, fiecare în parte, punctuale și necesare lămuriri elevilor. În acest manual, capitolul cel mai amplu este dedicat lui Mihai Eminescu – vârful piramidei valorilor noastre culturale naționale. Este menit să ofere elevilor un reper și o imagine a valorii perene pe care cel mai

BDD-V4922 © 2018 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:58:12 UTC)

mare poet al românilor şi ultimul mare poet romantic al Europei a reprezentat-o şi încă o mai reprezintă. Manualul reprezintă, totodată, o invitaţie la lectură, premisă a deschiderii intelectuale şi, în acelaşi timp, un antrenament pentru dezvoltarea spiritului critic care să ajute elevii să îşi definească opţiunile, să îşi clarifice argumentele, să le faciliteze comparaţiile şi, mai ales, să caute soluţii la chestiuni dilematice specifice nu numai literaturii, ci şi lumii în care trăim (Cioban 2016: 120).

Manualul destinat clasei a XI-a continuă prezentarea literaturii române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Junimea şi anticiparea realismului) prin autori şi opere canonice precum Ioan Slavici şi Ion Luca Caragiale. Continuă cu surprinderea specificului literaturii de sfârşit şi început de secol (secolele XIX–XX), prin curentele literare ale epocii: semănătorismul şi poporanismul, simbolismul şi prin reprezentanţii cei mai cunoscuţi ai acestei perioade: George Coşbuc, Octavin Goga respectiv Alexandru Macedonski şi George Bacovia. Cea mai extinsă parte a acestui manual se referă la literatura română dintre cele două războaie mondiale, urmărind viaţa culturală, artistică şi literară în perioada interbelică şi cei mai de seamă reprezentanţi ai literaturii române în proză, poezie şi dramaturgie. Cum mărturiseşte autorul, adresându-se elevilor: „Interpretările şi exerciţiile propuse de manual sunt doar orientative, voi trebuie să vă formaţi propria voastră opinie, bazându-vă chiar şi numai pe propriile experienţe de viaţă. Să nu uitaţi: decât o repetiţie automată a unor fraze fie ele oricât de magistrale dar împrumutate, mai bine o opinie modestă dar proprie. Desigur că analiza literară presupune uneori efort, însă lectura trebuie înţeleasă ca invitaţie la plăcere estetică şi nu ca muncă obositoare. Pentru a vă încuraja, am adăuga că nicio materie nu dezvoltă personalitatea voastră în măsura în care o face literatura, căci, în esenţă, literatura este un discurs despre lume, viaţă şi om" (Hergyan 2016: 12).

Cel de-al treilea manual, destinat clasei a XII-a, tratează perioada de după 1945 a literaturii române. Aceste şapte decenii literare sunt unele dintre cele mai complexe din istoria scrisului beletristic românesc, din punct vedere politic şi literar. Tocmai de aceea autorul a considerat că „este necesară o Introducere mai amplă pentru a prezenta schimbările care s-au produs în etape succesive din această perioadă: cea dintre anii 1944 şi 1948 (încercările de a continua literatura interbelică); cea dintre anii 1948 şi 1956 (realismul socialist; precursorii neomodernismului); cea dintre 1956 şi 1989 (generaţia «obsedantului deceniu»; neomodernismul («generaţia '60»; postmodernismul); în sfârşit, etapa ulterioară anului 1990 (cu câteva aspecte ale literaturii contemporane)" (Farkas 2016: 6). Se observă că fiecare dintre cele opt unităţi începe cu o scurtă prezentare generală a epocii şi a curentelor literare, a operelor de artă importante, pentru o mai profundă înţelegere a fenomenului literar românesc. Manualul prezintă o mare varietate de texte literare, de la cele proletcultiste până la cele care continuă tradiţia marilor romane interbelice (George Călinescu,

BDD-V4922 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:58:12 UTC)

Marin Preda, Mircea Eliade, Augustin Buzura, Nicolae Breban, Constantin Ţoiu, Gabriela Adameşteanu), noile tendinţe ale romanului românesc contemporan, poezia neomodernistă (Nichita Stănescu, Ana Blandiana şi Ioan Alexandru), curentul postmodernist (Mircea Cărtărescu, Mircea Nedelciu, Ion Mureşan, Ioan Es. Pop), dramaturgia contemporană (Horia Lovinescu, Marin Sorescu, Matei Vişniec şi Eugen Ionescu) şi literatura în limba română din Ungaria. În prezentarea fiecărui scriitor, se urmează aceeaşi structură: viaţa şi activitatea literară; prezentarea generală a operei. În analiza scrierilor reprezentative şi a fragmentului selectat se oferă gradat: propuneri pentru interpretare; analiza pe secvenţe poetice sau narative; evidenţierea modalităţilor de caracterizare. Se propun apoi diferite exerciţii de argumentaţie şi de comunicare interactivă, precum şi teme pentru lucrarea scrisă, respectiv pentru analiză comparată. Pentru o mai bună înţelegere a analizei textelor şi a citatelor despre scriitori sau curente literare, sunt introduse explicaţii pentru noţiuni de estetică şi pentru termeni literari, iar dicţionarul cultural este rezervat curentelor literare, respectiv personalităţilor culturii române şi universale.

Cele trei manuale sunt însoţite de *Antologia de texte din literatura română*, în care autorii au ales cele mai semnificative fragmente din lucrările literare prezentate, iar în cazul unor scriitori netrataţi în detaliu în manual, s-au introdus creaţii literare diverse, pentru a da astfel o imagine de ansamblu fie a operei, fie a perioadei literare, în evoluţia ei. Antologia se vrea o anexă a manualului din care elevii, împreună cu profesorul, să aleagă fragmentele care li se par importante şi să le aprofundeze, în conformitate cu cerinţele programei dar şi în acord cu plăcerea lor de a lectura un anumit tip de literatură. Cuprinsul antologiei dovedeşte acest parcurs: literatura populară; literatura veche; literatura paşoptistă; literatura marilor clasici; literatura de la cumpăna secolelor XIX şi XX; literatura interbelică; evoluţia prozei în secolul al XX-lea; precursori ai neomodernismului în poezie; prelungiri ale avangardei: literatura onirică; neomodernismul în poezie – generaţia ‘60; teatrul postbelic; postmodernismul în poezie şi în proză (deceniile 8 şi 9); alţi reprezentanţi ai postmodernismului românesc; literatura românilor din Ungaria; orientări noi în romanul românesc contemporan (Cioban, Hergyan, Farkas 2016: 303).

Bibliografie

Cioban 2014: Florin Cioban, *Limba şi literatura română, Manual pentru clasa a VII-a*, Budapesta, Editura Croatica.

Cioban 2015: Florin Cioban, *Culegere de texte literare pentru clasele V – VIII*, Budapesta, Editura Croatica.

Cioban 2016: Florin Cioban, *Literatura română. Manual pentru clasele a IX-a şi a X-a*, Budapesta, Editura Croatica.

Cioban, Hergyan, Farkas 2016: Florin Cioban, Tibor Hergyan, Jeno Farkas, *Antologie de texte din literatura română pentru clasele IX-XII*, Budapesta, Editura Croatica.

BDD-V4922 © 2018 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:58:12 UTC)

Farkas 2016: Farkas Jeno, *Literatura română. Manual pentru clasa a XII-a*, Budapesta, Editura Croatica.
Hergyan 2016: Tibor Hergyan, *Literatura română. Manual pentru clasa a XI-a*, Budapesta, Editura Croatica.

Literature – an Essential Element in Preserving the Romanians' Identity in Hungary

The Romanian language and literature manuals for classes where this is taught as a native language or as a second one in Hungary are entirely new by design and structure. To make the learning process as accessible as possible, they have been designed on thematic units that cover the new curriculum and which comprise the contents of the various fields of Romanian language and literature, as taught to students in Hungary. The textbooks are intended to help educators and students to achieve the most varied and effective classroom activities. This article presents the structure of these manuals and the development of the whole process that led to their appearance.

BDD-V4922 © 2018 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:58:12 UTC)